

Marek Chrabkowski

Wyższa Szkoła Administracji i Biznesu, Gdynia

chrabkowski@poczta.onet.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4857-2174>

Odpowiedzialność za czynności prawne dokonane w warunkach braku zgody uprawnionego organu spółki wymaganej umową lub statutem

<http://dx.doi.org/10.12775/SIT.2019.017>

Zgodnie z art. 17 § 3 k.s.h. czynność prawna dokonana bez zgody właściwego organu spółki, wymaganej wyłącznie przez umowę spółki albo statut, jest ważna, jednakże nie wyklucza to odpowiedzialności członków zarządu wobec spółki z tytułu naruszenia umowy spółki albo statutu. We wskazanym przepisie ustawodawca wymienił *expressis verbis* członków zarządu i pominął milczeniem inne osoby uprawnione do działania w imieniu spółki, chociażby takie jak prokurenci czy pełnomocnicy. Brak tej informacji stanowi podstawę do sformułowania pytania badawczego o następującej treści: czy przepis art. 17 § 3 k.s.h. znajduje zastosowanie również do innych niż członkowie zarządu reprezentantów spółki? Drugą niejasną kwestią wynikającą z brzmienia wskazanego przepisu jest sprawa odpowiedzialności osób za skuteczne dokonanie czynności prawnej bez wymaganej ustawą lub statutem zgody organu spółki. W odniesieniu do dokonywanych przez spółkę czynności prawnych, co do których ustawa wymaga zgody odpowiedniego organu spółki, w art. 17 § 2 k.s.h. przewidziano możliwość następczego wyrażenie

zgody, która ma znaczenie dla jej ważności. W przypadku czynności prawnych, o których mowa w art. 17 § 3 k.s.h., zgoda następcza nie ma znaczenia dla ważności czynności prawnej, co ustawodawca wyartykułował wprost w przepisie. Wskazana okoliczność pozwala na sformułowanie kolejnych pytań badawczych:

- czy w przypadku czynności prawnych, o których mowa w art. 17 § 3 k.s.h., zachodzi potrzeba zabiegania o następcze wyrażenie zgody przez uprawniony organ spółki, skoro dokonana czynność prawna jest bez tej zgody ważna?
- czy brak zgody następczej uprawnionego organu spółki, w przypadku, gdyby taka zgoda była wymagana, ma wpływ na zakres odpowiedzialności osób, które dokonały czynności prawnej bez wymaganej w umowie lub statucie zgody właściwego organu spółki?

Na podstawie sformułowanych pytań badawczych przyjęte zostały następujące hipotezy badawcze:

1. zgodnie z literalnym brzmieniem przepis art. 17 § 3 k.s.h. odnosi się tylko do członków zarządu, którzy ponoszą odpowiedzialność wobec spółki z tytułu naruszenia umowy albo statutu w sprawach dotyczących czynności prawnej dokonanej bez zgody właściwego organu spółki;
2. osoby, które dokonały czynności prawnej bez wymaganej umową lub statutem zgody, nie są zobowiązane zabiegać o uzyskanie zgody następczej od uprawnionego organu spółki, ponieważ zgoda ta nie ma znaczenia dla ważności tej czynności;
3. osoby, które dokonały czynności prawnej bez wymaganej umową lub statutem zgody uprawnionego organu spółki, ponoszą odpowiedzialność za działania podjęte bez tej zgody, a fakt uzyskania zgody następczej nie wpływa na zakres tej odpowiedzialności.

Przyjęte hipotezy badawcze zdeterminowały strukturę publikacji. W artykule przedstawiono w odrębnych częściach zagadnienia dotyczące:

- zakresu adresatów art. 17 § 3 k.s.h.;
- skutków braku albo udzielenia zgody następczej przez uprawniony organ spółki;

- zakresu odpowiedzialności za dokonane czynności prawne bez wymaganej statutem lub umową zgody uprawnionego organu spółki w sytuacjach uzyskania zgody następczej albo odmowy jej udzielenia.

Autor swoje działania oparł na metodach naukowych w postaci: krytycznej analizy literatury, badania prawa i badania dokumentów w formie analizy orzecznictwa sądowego. Wnioski z przeprowadzonych badań zostały zawarte w zakończeniu.

1. Zakres adresatów przepisu art. 17 § 3 k.s.h.

W doktrynie wskazuje się, że „Redakcja art. 17 § 3 k.s.h. nie jest fortunna. Jego literalna wykładnia prowadzi bowiem do wniosku, że chodzi tu o dokonanie czynności prawnej jedynie przez zarząd spółki, nie obejmuje zaś działania innych reprezentantów. Tymczasem sens regulacji art. 17 § 3 k.s.h. sprowadza się w istocie do tego, że jest ona uzupełnieniem art. 17 § 1 i 2 k.s.h., stanowiąc o kompleksowym ujęciu problemu skutków dokonania czynności przez jakiegokolwiek reprezentanta, bez wymaganej zgody współników, walnego zgromadzenia bądź rady nadzorczej. Stąd też dyspozycję art. 17 § 3 k.s.h. należy odczytywać systemowo i funkcjonalnie, odnosząc ją do przypadków, gdy konieczność uzyskania uprzedniej zgody wynika jedynie z umowy/statutu (nie z ustawy). Czynność dokonana bez takiej zgody jest ważna, niemniej naraża osobę ją dokonującą na zarzut naruszenia umowy/statutu spółki”¹. Andrzej Kidyba podkreślił, że odwołanie się przez ustawodawcę do czynności prawnych dokonanych przez spółkę oznacza, że przepis ten dotyczy działania jakiegokolwiek reprezentanta spółki, nie tylko zarządu². Również w judykaturze przyjmuje się tę interpretację za trafną. W jednym ze swoich orzeczeń Sąd Najwyższy, oceniając działania

¹ D. Kupryjańczyk, w: *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. Z. Jara, Warszawa 2018, Legalis, art. 17.

² A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2015, Lex, art. 17.

prokurenta, stwierdził, że art. 17 § 1 k.s.h. ma do niego zastosowanie, ponieważ dotyczy skutków czynności prawnej podjętej przez osobę reprezentującą spółkę, czyli nie tylko członków zarządu, bez zgody właściwego organu spółki³. Daniel Kupryjańczyk, uzasadniając zasadność przyjęcia wykładni rozszerzającej, odwołał się do *argumentum ad absurdum*. Autor ten stwierdził, że „przyjęcie odmiennego wniosku prowadziłoby [...] do kuriozalnej tezy, że dokonanie czynności przez zarząd bez wymaganej ustawowej zgody współników/walnego zgromadzenia bądź rady nadzorczej byłoby nieważne (gdy brak potwierdzenia), zaś przez radę nadzorczą (gdy reprezentuje spółkę), pełnomocnika, czy choćby prokurenta – ważne”⁴. Wskazana interpretacja jest przekonująca i pozwala na przyjęcie, że odpowiedzialność, o której mowa w art. 17 § 3 k.s.h., obok członków zarządu dotyczy także każdej innej osoby, która jest uprawniona do zaciągania zobowiązań i dokona tego bez zgody wskazanego w tym przepisie organu spółki, jeżeli do danego rodzaju czynności taka zgoda jest wymagana, np. może to dotyczyć czynności dokonanych przez pełnomocnika lub prokurenta. W przypadku umocowanych pełnomocnictwem lub prokurą osób nie występuje zatem konieczność stwierdzenia odpowiedzialności członka zarządu spółki, aby móc pociągnąć te osoby do odpowiedzialności, bez względu na to, czy są to osoby znajdujące się w podległych członkom zarządu strukturach organizacyjnych czy są to osoby funkcjonujące poza tymi strukturami.

Wśród osób uprawnionych do dokonywania czynności prawnych znajdują się również pracownicy działający w warunkach określonych w art. 97 k.c.⁵ Zgodnie z tym przepisem osobę czynną w lokalu przedsiębiorstwa przeznaczonym do obsługiwaniania publiczności poczytuje się w razie wątpliwości za umocowaną do dokonywania czynności prawnych, które zazwyczaj bywają przeprowadzane z osobami korzystającymi z usług tego przedsiębiorstwa. Przepis nie różnicuje sytuacji, w której osoba czynna w lokalu przedsię-

³ Postanowienie SN z 10 kwietnia 2013 r., IV CSK 516/12, Legalis.

⁴ D. Kupryjańczyk, w: *Kodeks spółek handlowych*, art. 17.

⁵ Skrót „k.c.” oznacza ustawę z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, tj. Dz.U. z 2018 r. poz. 1025 ze zm.

stwa faktycznie uzyskała od mocodawcy pełnomocnictwo do działania w jego imieniu, od sytuacji, w której osoba czynna w lokalu przedsiębiorstwa nie uzyskała takiego pełnomocnictwa, dlatego też zachodzi konieczność ustalenia, czy tych osób dotyczy przepis art. 17 § 3 k.s.h. Na skutek działalności orzeczniczej poszerzany jest zakres oddziaływania artykułu 97 k.c. Sąd Najwyższy stanął na stanowisku, że komentowany przepis odnosi się również do czynności dokonywanych za pośrednictwem środków porozumiewania na odległość, np. do wymiany maili czy faksów między osobą czynną w lokalu przedsiębiorstwa a kontrahentami⁶. Z punktu widzenia art. 97 k.c. nie ma znaczenia także ranga danej czynności, np. wynikająca z wartości świadczenia lub szczególnego charakteru przedmiotu świadczenia. Jarosław Grykiel stwierdza, że nie chodzi wyłącznie o czynności drobne, należące do bieżących spraw dnia codziennego⁷. Interpretację taką przyjął również Sąd Najwyższy, który wielokrotnie w swoich orzeczeniach podkreślał, że zawarcie umowy nawet na istotną sumę może nastąpić w warunkach określonych w art. 97 k.c.⁸

„W doktrynie nie ma jednomyślności w przedmiocie charakteru prawnego konstrukcji wyrażonej w art. 97 k.c. Wydaje się, że najtrafniej określa ją koncepcja ustawowego domniemania istnienia pełnomocnictwa”⁹. Grykiel zwraca uwagę, że umocowanie do działania w imieniu przedsiębiorcy, o którym mowa w art. 97 k.c., ma charakter prawnego pełnomocnictwa¹⁰. Cechą szczególną tego pełnomocnictwa jest to, że źródło umocowania wynika z ustawy, a także że został ustawowo określony zakres umocowania¹¹. W sprawach czynności prawnych dokonanych w warunkach art. 97 k.c. ustawodawca przyznał pierwszeństwo ochronie zaufania uczestników obrotu nad

⁶ Wyrok SN z 5 grudnia 2003 r., IV CK 286/02, *Legalis*.

⁷ J. Grykiel, w: *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 1–352*, red. M. Gutowski, Warszawa 2018, art. 97, nb. 26.

⁸ Wyrok SN z 14 maja 2002 r., V CKN 1031/00; wyrok SN z 19 grudnia 2000 r., V CKN 1667/00, *Legalis*.

⁹ *Ibidem*, nb. 3.

¹⁰ *Ibidem*, nb. 20.

¹¹ *Ibidem*, nb. 21.

autonomią woli mocodawcy¹². Z uwagi na wskazane okoliczności zasadne wydaje się przyjęcie, że osoby działające w warunkach art. 97 k.c. są uprawnione do dokonywania czynności prawnych w imieniu przedsiębiorstwa, a tym samym w stosunku do nich będzie miał zastosowanie przepis art. 17 § 3 k.s.h., jeżeli podejmą działania bez wymaganej umową lub statutem zgody właściwego organu spółki. Zasada ta dotyczy zarówno osoby czynnej w lokalu przedsiębiorstwa, która wykroczyła poza ramy pełnomocnictwa do działania w imieniu mocodawcy, a także osoby czynnej w lokalu przedsiębiorstwa, która nie uzyskała od mocodawcy takiego pełnomocnictwa.

Nie ulega wątpliwości, że art. 17 § 3 k.s.h. znajduje zastosowanie do osób, które są uprawnione do dokonywania czynności prawnych w imieniu spółki. Przepis ten jednak nie odnosi się do osoby, która zawarła umowę jako pełnomocnik spółki, mimo że nie miała umocowania albo przekroczyła jego zakres. Do wskazanego stanu faktycznego zastosowanie znajdują przepisy Kodeksu cywilnego. Zgodnie z art. 103 § 1 k.c. w takich przypadkach ważność umowy zależy od jej potwierdzenia przez spółkę, w której imieniu umowa została zawarta. Wskazany przepis reguluje działanie tzw. fałszywego pełnomocnika (*falsus procurator*). „Jest to osoba dokonująca czynności prawnej w cudzym imieniu bez umocowania lub z przekroczeniem jego granic. Przez dokonanie czynności bez umocowania należy rozumieć takie sytuacje, w których pełnomocnictwa w ogóle nie udzielono (np. z uwagi na wadę oświadczenia woli czy brak dokonania czynności prawnej). Przez działanie z przekroczeniem umocowania należy natomiast rozumieć takie sytuacje, w których za mocodawcę działa osoba rzeczywiście będąca jego pełnomocnikiem, ale konkretne działanie nie mieści się w zakresie udzielonego umocowania”¹³. Działania *falsus procurator*, podobnie jak w przypadkach określonych w art. 17 § 1 k.s.h., objęte są sankcją bezskuteczności zawieszanej, który to stan z punktu widzenia nielegalnie reprezentowanej spółki jest dla niej korzystny, ponieważ nie wywołuje jej odpowiedzialności.

¹² Ibidem, nb. 22.

¹³ L. Moskwa, P. Moskwa, w: *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 1–352*, red. M. Gutowski, Warszawa 2018, art. 103, nb. 4.

W doktrynie dominuje pogląd oparty na literalnej wykładni art. 103 § 1 k.c., że odmowa potwierdzenia umowy zawartej przez rzekomego pełnomocnika skutkuje jej nieważnością¹⁴. Kontrahent, który zawarł umowę (również w formie konkludentnej) z fałszywym pełnomocnikiem, może wyznaczyć spółce, w której imieniu umowa została zawarta, odpowiedni termin do potwierdzenia umowy. Staje się on wolny po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu¹⁵. Uprawniony organ spółki ma możliwość zablokowania niekorzystnych umów bez konsekwencji odszkodowawczych po stronie spółki z tytułu odpowiedzialności kontraktowej, ponieważ brak zgody na potwierdzenie umowy będzie się wiązał z jej nieważnością. Przedstawiciele uprawnionych do wyrażania zgody organów spółki muszą mieć jednak świadomość, że ich negatywne stanowisko w tej sprawie powinno zostać wyraźnie wyartykułowane. W doktrynie zwraca się uwagę na okoliczność, że żaden przepis Kodeksu cywilnego nie zastrzega wymogu zachowania określonej formy w przypadku oświadczenia woli mocodawcy o potwierdzeniu czynności fałszywego pełnomocnika¹⁶. Ta problematyka była też przedmiotem rozważań przedstawicieli judykatury. Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z 23 maja 2014 r. stwierdził, że potwierdzenie może być dokonane w formie dowolnej, np. ustnie, a także w sposób dorozumiany, nawet jeśli potwierdzana czynność wymaga zachowania formy szczególnej¹⁷. Sąd Apelacyjny w Łodzi w wyroku z 4 września 2013 r., odnosząc się do dorozumianego potwierdzenia, uznał, że może się ono wyrażać w przystąpieniu przez rzekomego mocodawcę do wykonania umowy, o ile ten wiedział o jej zawarciu w jego imieniu przez rzekomego pełnomocnika¹⁸.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że przepis art. 17 § 3 k.s.h. adresowany jest do osób prawidłowo umocowanych w zakresie reprezentacji spółki, czyli do członków zarządu, prokurentów i peł-

¹⁴ Ibidem, nb. 14.

¹⁵ Art. 103 § 2 k.c.

¹⁶ P. Sobolewski, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2018, art. 103, nb. 7.

¹⁷ Wyrok SA w Warszawie z 23 maja 2014 r., ACa 1793/13, Legalis.

¹⁸ Wyrok SA w Łodzi z 4 września 2013 r., III AUa 1759/12, Legalis.

nomocników oraz do osób działających w warunkach określonych w art. 97 k.c. W odniesieniu do *falsus procurator* wskazany przepis nie znajdzie zastosowania, ponieważ w tego typu sytuacji regulowane są odpowiednimi przepisami Kodeksu cywilnego.

2. Zgoda następcza uprawnionego organu spółki w sprawach, o których mowa w art. 17 § 3 k.s.h.

Prawodawca w art. 17 § 2 k.s.h. dopuścił możliwość wyrażenia zgody następczo z mocą wsteczną w odniesieniu do zgód korporacyjnych wymaganych ustawowo. Nie ma jakichkolwiek przesłanek, aby takiej możliwości nie dopuścić także w przypadku zgód korporacyjnych, które są wymagane umową spółki lub statutowo, a których brak ma znacznie słabsze skutki, ograniczone wyłącznie do sfery wewnętrznej spółki. Należy jednak wziąć pod uwagę okoliczność, że zawarcie umowy pomimo braku wymaganej przez ustawę zgody uprawnionego organu spółki na dokonanie czynności prawnej nie wiąże się z ryzykiem wystąpienia roszczeń odszkodowawczych z tytułu odpowiedzialności kontraktowej. Adam Opalski podkreśla, że jeżeli osoba trzecia godzi się na dokonanie czynności prawnej ze spółką mimo niepodjęcia uchwały przez właściwy organ tejże spółki wbrew przepisom ustawy, czyni to na własne ryzyko, chyba że co innego wynika z odrębnych oświadczeń składanych przez spółkę, zapewniających o uzupełnieniu zgody w terminie wskazanym w art. 17 § 2 zd. 1 k.s.h. Dlatego brak konwalidacji nieważnej czynności prawnej w wyniku bezskutecznego upływu terminu określonego w art. 17 § 2 zd. 1 k.s.h. nie uzasadnia roszczenia odszkodowawczego strony czynności prawnej z tytułu *culpa in contrahendo*¹⁹. Natomiast w przypadku zawarcia umowy pomimo braku zgody uprawnionego organu spółki, która to zgoda wymagana jest przez statut, na dokonanie czynności prawnej jest ona ważna,

¹⁹ A. Opalski, w: *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. A. Opalski, Warszawa 2016, Legalis, art. 17, nb. 23.

a w przypadku podjęcia próby odstąpienia od tej umowy takie działanie będzie wiązać się z ryzykiem wystąpienia z roszczeniem odszkodowawczym z tytułu odpowiedzialności kontraktowej. Oceniając działanie pracownika, który narusza statut (umowę spółki) przez zaciągnięcie zobowiązania bez wymaganej zgody organu spółki, należy stwierdzić, że jest ono poważniejsze w swych skutkach dla spółki niż działanie zarządu z naruszeniem obowiązku ustawowego, o którym mowa w art. 17 § 1 k.s.h. W przypadku powstania stanu bezskuteczności zawieszanej w sprawach, o których mowa w art. 17 § 2 k.s.h., uprawniony organ spółki ma możliwość zablokowania niekorzystnych umów bez konsekwencji odszkodowawczych po stronie spółki z tytułu odpowiedzialności kontraktowej. Spółce, której organ nie wyraził ostatecznie zgody na dokonanie czynności prawnej, nie można przypisać bezprawności działania²⁰. Natomiast takiej możliwości uprawniony organ spółki zostaje pozbawiony w przypadku zawierania umów wymagających jego zgody na podstawie postanowień statutowych bądź tych zawartych w umowie spółki. Ważność zawartej umowy w ten wadliwy – z punktu widzenia wewnątrz korporacyjnego – sposób wiąże się z odpowiedzialnością kontraktową spółki, w imieniu której czynność została dokonana. W tej sytuacji możliwe jest pociągnięcie do odpowiedzialności korporacyjnej i odszkodowawczej wyłącznie członków zarządu, jeżeli nie są oni pracownikami spółki, albo do odpowiedzialności pracowniczej zatrudnionych w spółce osób, które doprowadziły do zawarcia kwestionowanych umów bez zgody uprawnionego organu spółki.

Członek zarządu lub pracownik dokonujący czynności prawnej w warunkach braku wymaganej zgody pozbawia uprawniony organ spółki możliwości realizacji funkcji kontrolnej, a także udziału w rozstrzygnięciu spraw uznanych przez współników w umowie lub w statucie za szczególnie istotne dla spółki. Okoliczność, że czynność prawna dokonana w warunkach określonych w art. 17 § 3 k.s.h. jest ważna i nie jest objęta sankcją bezskuteczności zawieszanej, nie może pozbawiać uprawnionych organów spółki wiedzy o tych czynnościach. Ukrywanie przed zarządem, radą nadzorczą czy zgro-

²⁰ G. Suliński, w: *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. J. Bieniałki i in., Warszawa 2019, Legalis, art. 17, nb. 9.

madzeniem współników spółki informacji o dokonaniu czynności prawnej bez wymaganej zgody uprawnionego organu spółki stanowi przejaw braku lojalności względem spółki, najczęściej występującej wobec zaciągającego zobowiązania w roli pracodawcy. Piotr Wąż zwraca uwagę, że określone zachowania pracownika, stanowiące przejaw braku lojalności względem pracodawcy, mogą być przyczyną uzasadniająca rozwiązanie umowy o pracę w trybie art. 52 § 1 pkt 1 k.p.²¹ Sąd Najwyższy w wyroku z 14 grudnia 1999 r. stwierdził, że obowiązek lojalności w stosunku do pracodawcy spoczywa na wszystkich pracownikach, nie wyłączając członków organu związkowego²². Analogiczny obowiązek ciąży na osobach zarządzających spółką na podstawie umowy o świadczenie usług zarządczych. Sytuacja, w której doszło do skutecznego dokonania czynności prawnej bez uzyskania wymaganej zgody uprawnionego organu spółki, obliguje pracownika, a także osobę świadczącą usługi zarządcze do powiadomienia pominiętego organu o dokonanej czynności. Należy mieć na uwadze, że spełnienie wskazanego obowiązku może mieć wpływ na zakres odpowiedzialności osoby działającej w warunkach art. 17 § 3 k.s.h.

Inaczej będzie wyglądała sytuacja osoby, która dostrzegła swój błąd i wystąpiła o wydanie zgody następczej, a uprawniony organ spółki, po stwierdzeniu, że nie doszło do działania na szkodę spółki, taką zgodę wydał. Inna natomiast będzie sytuacja osoby, która ukrywała fakt zawarcia umowy przed uprawnionym organem spółki albo zawarła umowę niekorzystną z punktu widzenia interesów spółki, a wskazany organ odmówił wydania zgody następczej. W pierwszym przypadku sprawa może zakończyć się na zastosowaniu środków pracowniczej odpowiedzialności porządkowej z tytułu niewłaściwego wykonywania obowiązków pracowniczych, w drugim zaś w rachubę wchodzi odpowiedzialność personalna pracownika z uwagi na ciężkie naruszenie podstawowych obowiązków pracowniczych, o czym mowa w art. 52 § 1 pkt 1 k.p., i działania wyrządzające szkodę spółce.

²¹ P. Wąż, w: *Kodeks pracy. Komentarz*, red. K. Walczak, Warszawa 2018, Legalis, art. 52, nb. 67.

²² Wyrok SN z 14 grudnia 1999 r., I PKN 447/99, Legalis.

Zgoda następcza nie tylko sanuje wadliwą czynność prawną z punktu widzenia porządku wewnątrz korporacyjnego, ale także ma wpływ na zakres odpowiedzialności osoby działającej w warunkach art. 17 § 3 k.s.h. Skoro uprawniony organ spółki uznał, że dokonana czynność prawna była uzasadniona z punktu widzenia interesów spółki, to taka decyzja wiąże się z uchyleniem odpowiedzialności majątkowej, np. odpowiedzialności odszkodowawczej menadżera świadczącego usługi zarządcze czy odpowiedzialności materialnej pracownika, nawet gdyby *post factum* okazało się, że dokonana czynność prawna nie przyniosła spodziewanych korzyści albo doprowadziła do powstania strat po stronie spółki. Wyjednanie zgody następczej nie oznacza jednak zniesienia odpowiedzialności pracowniczej o charakterze personalnym lub porządkowym czy odpowiedzialności korporacyjnej za naruszenie przepisów umowy spółki lub statutu. Rada nadzorcza ma prawo odwołać członka zarządu, który narusza umowę spółki lub postanowienia statutu, a pracodawca może rozwiązać stosunek pracy z pracownikiem, który przed podjęciem swoich działań nie zadbał o uzyskanie wymaganych statutem bądź umową spółki zgód korporacyjnych. Zgoda następcza nie znosi wskazanych rodzajów odpowiedzialności. Należy podkreślić, że odmowa wyrażenia zgody następczej przez uprawniony organ spółki w sprawach statutowych lub wynikających z umowy spółki nie unieważnia czynność prawnej. Przyjęte przez ustawodawcę rozwiązanie ogranicza organy spółki w zakresie ich decyzyjności. Jest to koszt, który ponoszą w związku z przyznaniem przez ustawodawcę prymatu ochronie pewności obrotu gospodarczego. Trafnie podkreśla się w doktrynie, że celem przepisu jest ochrona kontrahentów spółki, wyrażająca się w zwolnieniu ich z uciążliwej konieczności badania przyjętych w aktach założycielskich spółek rozwiązań i ponoszenia negatywnych następstw ich nieznamośności²³.

Sąd Najwyższy postanowieniem z 17 kwietnia 2015 r. potwierdził, że czynność dokonana bez zgody uprawnionego organu jest ważna, niemniej naraża dokonującą ją osobę na zarzut naruszenia umowy/statutu spółki²⁴. Uprawniony do wyrażenia zgody organ

²³ A. Opalski, w: *Kodeks spółek handlowych*, nb 1.

²⁴ Postanowienie SN z 17 kwietnia 2015 r., I CSK 289/14, Legalis.

spółki, mając świadomość braku wpływu na ważność dokonanej czynności, może następnie ją zaakceptować, chociażby ze względu na dbałość o dobre imię spółki w oczach kontrahenta. Decyzje takie mogą być podejmowane w warunkach braku wiedzy co do korzystności innych opcji, a nawet w sytuacji dysponowania informacjami, że skutecznie dokonana czynność prawna nie była najlepszym wariantem dla spółki. Wskazane okoliczności, pomimo wydania zgody następczej, mogą być przyczyną utraty zaufania do członka zarządu, prokurenta, pełnomocnika czy osoby działającej w warunkach art. 97 k.c. Opalski zwraca uwagę, że wraz z upływem czasu rośnie presja na następcze udzielenie zgody, nawet gdyby przed dokonaniem czynności nie powinna ona zostać wyrażona (np. ze względu na niekorzystne warunki transakcji)²⁵. Wskazana okoliczność powinna być brana pod uwagę przez uprawnione organy spółki przy wyrażaniu zgody następczej, która znosi odpowiedzialność majątkową członków zarządu lub pracowników wobec spółki i może być podstawą złagodzenia bądź odstąpienia od odpowiedzialności korporacyjnej albo pracowniczej osób działających bez zgody wymaganej statutem lub umową spółki.

3. Odpowiedzialność za dokonanie czynności prawnych w warunkach określonych w art. 17 § 3 k.s.h.

Pracownik uprawniony do zaciągania zobowiązań w imieniu spółki, a także ten, który działa w warunkach art. 97 k.c., ponosi odpowiedzialność pracowniczą za naruszenie art. 100 § 1 k.p.²⁶ *in fine*, obligującego go do podporządkowania się wszystkim poleceniom pracodawcy, które nie są sprzeczne z przepisami prawa pracy lub umową o pracę. Takie polecenia mogą być również zawarte w umowie spółki lub statucie. Jeżeli wynikające z tych dokumentów

²⁵ A. Opalski, w: *Kodeks spółek handlowych*.

²⁶ Skrót „k.p.” oznacza ustawę z 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, tekst jednolity: Dz.U. z 2018 r. poz. 917 ze zm.

postanowienia obligują pracowników do uzyskania zgody odpowiednich organów spółki na zawarcie określonych umów, to osoby te mają obowiązek podporządkowania się tym zapisom. „Polecenia wydawane przez pracodawcę (przełożonego) są formą konkretyzacji zakresu zadań wynikających z zajmowanego stanowiska, określonego w umowie o pracę. Stosownie do art. 100 § 1 k.p. pracownik obowiązany jest do sumiennego i starannego wykonywania pracy oraz stosowania się do poleceń pracodawcy i przełożonych, które mają związek z umówioną pracą, a jednocześnie nie są sprzeczne z przepisami prawa lub umową o pracę”²⁷. Nie mieszczą się w tym standardzie działania pracownika, które wykraczają poza zakres jego umocowania, i dlatego czynności podjęte w warunkach określonych w art. 97 k.c. niezgodnie z zasadami obowiązującymi w spółce, np. przez pracownika, który nie ma pełnomocnictwa do zaciągania zobowiązań, stanowią podstawę odpowiedzialności pracowniczej. W odniesieniu do osób, które nie są pracownikami, a działają w warunkach określonych w art. 97 k.c., nie może być mowy o odpowiedzialności pracowniczej, co nie oznacza, że nie istnieją inne rodzaje odpowiedzialności, które w tego typu przypadkach znajdują zastosowanie. Przemysław Sobolewski nie pozostawia wątpliwości, że skuteczność czynności prawnej dokonanej przez osobę czynną w lokalu przedsiębiorstwa nie wyklucza odpowiedzialności odszkodowawczej tej osoby wobec przedsiębiorcy, w imieniu którego czynność została dokonana, jeśli skuteczność tej czynności powoduje szkodę po stronie przedsiębiorcy²⁸.

Należy podkreślić, że działanie pracownika powodujące tylko zagrożenie interesów pracodawcy już stanowi uzasadnioną przyczynę rozwiązania umowy o pracę w trybie art. 52 § 1 pkt 1 k.p., tym bardziej więc istnieje możliwość zastosowania tego najsurowszego środka odpowiedzialności pracowniczej, jakim jest odpowiedzialność personalna, w przypadku wyrządzenia pracodawcy wymiernych strat ekonomicznych²⁹. Leszek Mitrus twierdzi, że na niekorzyść pracownika będzie przemawiało bezpośrednie naruszenie interesów

²⁷ P. Wąż, w: *Kodeks pracy. Komentarz*, art. 52, nb. 43.

²⁸ P. Sobolewski, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, art. 97, nb. 4.

²⁹ Wyrok SN z 6 lipca 2011 r., II PK 13/11, *Legalis*.

pracodawcy, a ewentualne wyrządzenie szkody będzie obciążającym pracownika elementem oceny konkretnego stanu faktycznego³⁰. Przedstawiciele doktryny podkreślają, że negatywne skutki finansowe dla zakładu pracy wynikające z przekroczenia przez pracownika kompetencji zalicza się do ciężkich naruszeń podstawowych obowiązków pracowniczych³¹. Co istotne, o stopniu i rodzaju winy pracownika w ciężkim naruszeniu podstawowych obowiązków, uzasadniającym rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia, nie decyduje wysokość szkody wyrządzonej pracodawcy³². Nie oznacza to jednak, że brak szkody po stronie pracodawcy znosi odpowiedzialność pracowniczą. Działanie bez wymaganych zgód organów spółki będzie podstawą jego odpowiedzialności personalnej, nawet wtedy, gdy czynność prawna dokonana przez pracownika przyniesie wymierne korzyści spółce. Sąd Najwyższy w wyroku z 18 maja 1983 r. stwierdził, że rozwiązanie z pracownikiem umowy o pracę z jego winy bez wypowiedzenia, w przypadku ciężkiego naruszenia przez niego podstawowych obowiązków pracowniczych, nie może być uznane za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego nawet wtedy, kiedy naruszenie tych obowiązków – w konkretnym przypadku – przyniosło korzyść zakładowi pracy³³. Za przykład może posłużyć okoliczność osiągnięcia zysku z tytułu transakcji wynikającej z zawartej w wadliwy sposób umowy, czyli w wyniku dokonania czynności prawnej bez wymaganej statutem lub umową spółki zgody uprawnionego organu spółki.

Umowy zawarte przez pracownika działającego w warunkach określonych w art. 97 k.c. nie są obarczone sankcją bezskuteczności zawieszanej, więc wywołują skutki wobec przedsiębiorcy. Z tej też przyczyny stawiają spółkę w niekorzystniejszej sytuacji niż wadliwe czynności prawne zabezpieczone sankcją bezskuteczności zawieszanej. Wprawdzie przedsiębiorca ma możliwość podjęcia działań

³⁰ L. Mitrus, w: *Kodeks pracy. Komentarz*, red. A. Sobczyk, Warszawa 2018, Legalis, art. 52, nb. 13.

³¹ A. Świątkowski, *Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 2018, Legalis, art. 52, nb. 13.

³² Wyrok SN z 15 kwietnia 1999 r., I PKN 12/99, Legalis.

³³ Wyrok SN z 18 maja 1983 r., I PRN 74/83, Legalis.

zmierzających do uchylenia się od odpowiedzialności z tytułu umów zawartych w okolicznościach, o których mowa w art. 97 k.c., ale ich wdrożenie wiąże się z ryzykiem niepowodzenia. Przedsiębiorca może wyraźnie zastrzec, w sposób dostępny dla osób korzystających z usług przedsiębiorstwa, że dana osoba nie ma umocowania do reprezentowania go, wówczas kontrahent takiego przedsiębiorcy nie może powoływać się na regulację zawartą we wskazanym przepisie³⁴. Przedsiębiorca może bronić się przed związaniem skutkami takich czynności, jeżeli wykaże, że osoba dokonująca określonej czynności wiedziała o braku umocowania, nawet jeżeli okoliczności wskazywałyby na upoważnienie osoby czynnej w lokalu przedsiębiorstwa do dokonywania czynności, o których mowa w art. 97 k.c.³⁵

Wskazane mechanizmy obronne przysługujące przedsiębiorcy nie mają wpływu na odpowiedzialność pracownika za naruszenie obowiązujących w firmie zasad czy za szkody wyrządzone pracodawcy. W przypadku umów zawartych w warunkach określonych w art. 97 k.c., tak samo jak w sprawach osób uprawnionych działających bez wymaganej zgody organu spółki czy w odniesieniu do działań fałszywych pełnomocników³⁶, uprawniony organ spółki może wyrazić zgodę następczą lub odmówić jej udzielenia. Niestety przy zawieraniu umów w siedzibie przedsiębiorstwa w warunkach określonych w art. 97 k.c. nie występuje stan bezskuteczności zawieszonyj, więc decyzja uprawnionego do wyrażenia zgody organu spółki nie będzie miała wpływu na ważność dokonanej czynności prawnej. Wyrażenie zgody następczej przez uprawniony organ spółki będzie podstawą do zniesienia odpowiedzialności majątkowej pracownika wobec zatrudniającej go spółki. Natomiast odmowa udzielenia takiej zgody będzie wiązać się z odpowiedzialnością materialną pracownika wobec spółki lub odszkodowawczą osoby świadczącej usługi zarządcze. Rodzaj podjętej decyzji przez uprawniony organ spółki wydaje się irrelevantny dla odpowiedzialności porządko-

³⁴ Wyrok SN z 19 września 2013 r., I CSK 687/12; wyrok SN z 12 grudnia 1997 r., III CKN 160/97; wyrok SA w Łodzi z 26 listopada 1991 r., I ACR 304/91, *Legalis*.

³⁵ Wyrok SN z 12 grudnia 1997 r., III CKN 160/97, *Legalis*.

³⁶ Art. 103 § 1 k.c.

wej lub personalnej pracownika. Pracownik, który zawarł umowę w warunkach określonych w art. 97 k.c., może zostać pociągnięty do odpowiedzialności porządkowej albo personalnej za niestosowanie się do poleceń pracodawcy, natomiast osoba, która nie była pracownikiem, ale doprowadziła do dokonania czynności prawnej w trybie art. 97 k.c., ponosi odpowiedzialność odszkodowawczą na zasadach ogólnych.

Zaciąganie zobowiązań przez członków zarządu i pracowników bez wymaganej zgody uprawnionego organu spółki może również wiązać się z odpowiedzialnością karną. Należy zgodzić się z poglądem Sławomira Żółtka, że każda bezprawność gospodarcza musi wiązać się z naruszeniem powinności wynikających z regulacji prawnych publicznego lub prywatnego prawa gospodarczego³⁷. „Ponieważ jednak art. 296 k.k. dotyczy prywatnej sfery aktywności gospodarczej, w tym przypadku określone reguły postępowania (czyli także zakres praw i obowiązków) poza obowiązującymi przepisami prawa będą wynikać przede wszystkim z postanowień umów, uchwał organów kolegialnych, regulaminów lub innych normatywnych wzorców umownych”³⁸. Z uwagi na indywidualny charakter tego przestępstwa podmiot podlegający odpowiedzialności karnej musi mieć kompetencje menadżerskie. Wśród tych kompetencji w orzecznictwie wskazuje się na uprawnienia do zawierania umów handlowych oraz rozporządzania środkami trwałymi³⁹. Osoby, które takie kompetencje mają i działają w sposób niezgodny z postanowieniami umów, uchwał organów kolegialnych, regulaminów czy wewnętrznych aktów normatywnych, wyrządzając znaczną szkodę majątkową spółce (200 000 zł), muszą liczyć się z możliwością pociągnięcia ich do odpowiedzialności karnej. Sąd Najwyższy w wyroku z 2 kwietnia 2004 r. dotyczącego przestępstwa z art. 296 k.k. stwierdził, że „przekracza swoje uprawnienia nie tylko ten, kto działa bez stosownego umocowania lub ze znacznym jego przekroczeniem, ale również ten, kto, formalnie działając w ramach nadanych mu kompetencji,

³⁷ S. Żółtek, *Prawo karne gospodarcze w aspekcie zasady subsydiarności*, Warszawa 2009, s. 176–177.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Wyrok SA w Katowicach z 9 czerwca 2016 r., II Aka 142/16, Legalis.

działa faktycznie sprzecznie z racjonalnie rozumianymi zadaniami, do których został powołany, lub bez dostatecznego usprawiedliwienia, wyrządzając przez to szkodę swemu mandatowi⁴⁰. Następca zgoda uprawnionego organu spółki, co do zasady⁴¹, będzie znosiła bezprawność czynu i jako taka pozwoli na uniknięcie odpowiedzialności karnej osobom, które zaciągnęły zobowiązania bez tej zgody. Odmowa wydania zgody następczej przez uprawniony organ spółki może wiązać się z odpowiedzialnością karną członka zarządu, prokurenta, pełnomocnika czy też osoby dokonującej czynności prawnej w warunkach art. 97 k.c. za działania na szkodę spółki.

Odpowiedzialność odszkodowawcza, pracownicza, korporacyjna (organizacyjna) czy karna są niezależne i autonomiczne. Nie jest wykluczone, że sankcje przewidziane w każdej z tych sfer mogą znaleźć równoległe zastosowanie do osób, które dopuściły się działań bez wymaganych zgód uprawnionych organów spółki. W jednym ze swoich orzeczeń Sąd Najwyższy stwierdził, że natychmiastowemu rozwiązaniu umowy o pracę nie stoi na przeszkodzie fakt wcześniejszego poniesienia konsekwencji przewidzianych w Kodeksie spółek handlowych w ramach odpowiedzialności korporacyjnej przez pracowników zatrudnionych w zarządzie spółki handlowej za te same zachowania będące przejawem działania naruszającego interesy spółki⁴². Wyrażenie zgody następczej przez uprawnione organy spółki powoduje zniesienie odpowiedzialności, co do zasady, majątkowej (materialnej pracowników, odszkodowawczej osób innych niż pracownicy), a także karnej. Nie powoduje jednak zniesienia odpowiedzialności korporacyjnej i pracowniczej w zakresie personalnym i porządkowym. Nie jest więc prawdziwe twierdzenie, że wyrażenie zgody następczej przez uprawniony organ spółki nie ma wpływu na zakres odpowiedzialności osób, które dokonały czynności prawnej bez zgody tego organu. Nie jest także prawdziwe twierdzenie, że fakt uzyskania zgody następczej nie wpływa na

⁴⁰ Wyrok SN z 2 kwietnia 2004 r., IV KK 25/04, Legalis.

⁴¹ Wyjątkiem od tej zasady może być przestępcze porozumienie dokonującego czynności prawnej bez zgody uprawnionego organu spółki pracownika z wszystkimi lub wybranymi członkami tego organu.

⁴² Wyrok SN z 25 maja 2000 r., I PKN 655/99, Legalis.

zakres odpowiedzialności osób, które dokonały czynności prawnej bez zgody uprawnionego organu spółki. Uzyskanie zgody następczej uwalnia osoby od odpowiedzialności majątkowej (materialnej i odszkodowawczej) i może wpłynąć na złagodzenie odpowiedzialności korporacyjnej i pracowniczej w sferze porządkowej i personalnej.

4. Zakończenie

Przeprowadzone badania zakwestionowały prawdziwość przyjętej hipotezy badawczej, że zgodnie z literalnym brzmieniem przepisu art. 17 § 3 k.s.h. tylko członkowie zarządu ponoszą odpowiedzialność wobec spółki z tytułu naruszenia umowy albo statutu w sprawach dotyczących czynności prawnej dokonanej bez zgody właściwego organu spółki. Z poczynionych ustaleń wynika, że korporacyjna odpowiedzialność wobec spółki będzie dotyczyć również prokurentów i pełnomocników, którzy nie są pracownikami spółki. Z uwagi na specyfikę tych funkcji i brak związania innym stosunkiem prawnym sankcją wynikającą z odpowiedzialności korporacyjnej może być wyłącznie cofnięcie prokury lub pełnomocnictwa. Przepis art. 17 § 3 k.s.h. znajdzie też zastosowanie do pracowników spółki, którzy działając w ramach posiadanych pełnomocnictw albo w warunkach art. 97 k.c., doprowadzili do dokonania czynności prawnej bez wymaganej statutom bądź umową spółki zgody uprawnionego organu. W tym przypadku w rachubę będą wchodziły środki odpowiedzialności pracowniczej w zakresie porządkowym, materialnym i personalnym, a w odniesieniu do pełnomocników także sankcja cofnięcia pełnomocnictwa wynikająca z odpowiedzialności korporacyjnej. Wskazany przepis nie znajdzie natomiast zastosowania w odniesieniu do *falsus procurator*, czyli do osoby działającej bez stosownego umocowania albo przekraczającej posiadane umocowanie.

Błędna okazała się też przyjęta hipoteza, że osoby, które dokonały czynności prawnej bez wymaganej umową lub statutom zgody nie są zobowiązane zabiegać o uzyskanie zgody następczej od uprawnionego organu spółki, ponieważ zgoda ta nie ma znaczenia dla ważności tej czynności. Wprawdzie zgoda następcza lub jej brak faktycznie nie mają wpływu na ważność dokonanej czynności prawnej,

to jednak zasada lojalności wobec spółki wymaga powiadomienia uprawnionych organów, że doszło do określonej czynności prawnej bez wymaganej w tym zakresie zgody. Ukrywanie takiej informacji przed uprawnionymi organami spółki może być okolicznością obciążającą, a przez to determinującą rodzaj zastosowanego środka w ramach odpowiedzialności korporacyjnej czy pracowniczej.

Ostatnia z przyjętych hipotez została częściowo potwierdzona. Osoby, które dokonały czynności prawnej bez wymaganej umową lub statutem zgody uprawnionego organu spółki, faktycznie ponoszą odpowiedzialność za takie działania. Zaprzeczono jednak twierdzeniu, że fakt uzyskania zgody następczej nie wpływa na zakres tej odpowiedzialności. Jak wykazano w publikacji, wyrażenie zgody następczej przez uprawnione organy spółki powoduje zniesienie odpowiedzialności, co do zasady, majątkowej (materialnej pracowników i odszkodowawczej osób innych niż pracownicy), a także karnej. Nie skutkuje jednak zniesieniem odpowiedzialności korporacyjnej i pracowniczej w zakresie personalnym i porządkowym, choć może wywoływać skutek mitygujący.

STRESZCZENIE

Odpowiedzialność za czynności prawne dokonane w warunkach braku zgody uprawnionego organu spółki wymaganej umową lub statutem

Zgodnie z art. 17 § 3 k.s.h.⁴³ czynność prawna dokonana bez zgody właściwego organu spółki, wymaganej wyłącznie przez umowę spółki albo statut, jest ważna, jednakże nie wyklucza to odpowiedzialności członków zarządu wobec spółki z tytułu naruszenia umowy spółki albo statutu. W artykule przedstawiono wyniki badań, których celem było ustalenie zakresu adresatów tego przepisu, a także kwestii uchylecia się od odpowiedzialności przez osoby, które wprawdzie dokonały czynności prawnej, ale następczo uzyskały zgodę właściwego organu spółki. Badania zostały przeprowadzone z wykorzystaniem metod badawczych stosowanych w naukach prawnych.

⁴³ Skrót „k.s.h.” oznacza ustawę z 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych, t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 505.

Słowa kluczowe: spółka prawa handlowego; odpowiedzialność pracowni-
cza; odpowiedzialność członków zarządu, zgoda następcza; organy spółki

SUMMARY

The responsibility for legal actions made under conditions
of lack of consent of the authorized body of the company,
that was required a contract or statute

In accordance with the law, legal action without the consent of the com-
petent authority of the company, that was required only by the provisions
of company statute or company agreement, is important, however, this
does not exclude the liability of the members of the management board
against the company for breach of company statute or the articles of as-
sociation. This article presents the results of research, whose purpose
was to determine the scope of recipients for this provision, as well as the
issue of avoidance of liability by the people, which, although they made
efficiently a legal transaction, they received the *post factum* consent from
the competent authority the company. Studies have been carried out with
the use of research methods used in legal sciences.

Keywords: company of commercial law; employee responsibility; respon-
sibility of the company's board members; *post factum* consent; bodies of
the company

BIBLIOGRAFIA

- Grykiel J., *Komentarz do art. 1–352*, w: *Kodeks cywilny*, red. M. Gutowski,
Warszawa 2018.
- Kidyba A., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2015.
- Kupryjańczyk D., w: *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. Z. Jara,
Warszawa 2018.
- Mitrus L., w: *Kodeks pracy. Komentarz*, red. A. Sobczyk, Warszawa 2018.
- Moskwa L., Moskwa P., *Komentarz do art. 1–352*, w: *Kodeks cywilny*, red.
M. Gutowski, Warszawa 2018.
- Opalski A., w: *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. A. Opalski,
Warszawa 2016.
- Sobolewski P., w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa
2018.

Suliński G., w: *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. J. Bieniak i in., Warszawa 2019.

Świątkowski A., *Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 2018.

Wąż P., w: *Kodeks pracy. Komentarz*, red. K. Walczak, Warszawa 2018.

Żółtek S., *Prawo karne gospodarcze w aspekcie zasady subsydiarności*, Warszawa 2009.

